

«РАЙСЬКІ МАРИНАДИ І ВАРЕННЯ»

Травень в Асменемі – спекотний позурий місяць. Дні довгі й вогкі. Ріка пересихає, а чорні круки ласують манго, які валять око поміж зеленим листям нерухомих, немов курявою припорошених дерев. Дозрівають червоні банани. Лускають плоди хлібного дерева. У духмяному повітрі безцільно дзижчать непутящі сині мухи. А потім вриваються на льоту в прозорі шибки і гинуть, спантеличено розбухаючи на сонці. Ночі ясні, проте водночас просякнуті лінощами та гнітючим очікуванням.

Та вже на початку червня зривається південно-західний мусон і приносить три місяці вітру й води з короткими проміжками різкого, блискотливого сонячного світла, у якому квапляться набавитися негмамовні діти. Усе навколо захоплює буйна, нестримна зелень. Межі розмиваються, бо манюкові тини пускають коріння і зацвітають. Цегляні стіни поростають мохом і зеленіють. Перцеві лози обвивають електричні стовпи. Негмамовні а'юнкі рослини проростають крізь латеритні узбіччя і перекидають пагони через залиті водою дороги. Базарами снують човни. В калюжах у вибоїнах, що залишилися на шосе після дорожніх робіт, заводяться мальки.

Коли Рахель повернулася до Амемена, лив дощ. Косі сріблясті ливни переїщили пухку землю й виорювали її, наче кулеметні черги. Старий дім на пагірку насунув стрімкий двосхилий дах собі на самі вуха, ніби гостроконечний капелюх. Посмутовані мохом стіни зробилися м'які й трохи набрякли від вільготи, що сочилася з ґрунту. Буйний, зарослий сад повнився шарудінням різної дріботи, яка сновигала туди-сюди під ногами. В чагарнику терся до блискучого каменю полоз. Вкритим поволокою баговинни ставком з надією курсували у пошуках пари великі жовті жаби. Всипаною листям під'їзною доріжкою шмигнув промоклий мангуста.

Сам дім виглядав порожнім. Двері й вікна зачинені, на передній веранді не було меблів. Проте під домом усе ще стояв блакитний «плімут» з хромованими плавцями, а в домі й далі жила Крихітка-кочамма^{*}. То була Рахелина двоюрідна бабуся, дідова молодша сестра. Насправді її звали Навомі. Навомі Іпе, та всі здавна називали її Крихіткою, а Крихіткою-кочаммою вона стала, сягнувши належного для тітки віку. Втім, Рахель приїхала не до неї; щодо цього ні внучата племінниця, ні двоюрідна бабуся не мали жодних ілюзій. Приїхала Рахель до свого брата, Ести. Вони були двоійцевими або, як казали лікарі, «дизиготними» близнюками, тобто народилися з окремих, але одночасно запліднених яйцеклітин. Еста, чи то пак Естаппен, був на вісімнадцять хвилин старший.

Еста з Рахеллю ніколи не були надто схожі між собою, тож навіть у тонкорукому і плоскогрудому дитинстві, з усіма тими глистами і зачосами під Елвіса Преслі, не викликали звичних за таких обставин запитань на кшталт «Хто

* Кочамма (малайал) – паві, господиня (жуві і бали врим, перекладівча).

з них хто?» у вічно усміхнених родичів чи у єпископів Сирійської православної церкви, які часто заїжджали до їхнього Аеменемського Дому по пожертви.

Плутанина виникала глибше, у місцях потаємніших.

У ті розпливчасті перші роки, коли пам'ять шойво розпочала відлік, у житті повно Початків і жодних Кінців, і Все – Назавжди, Естаппен та Рахель визначали себе разом як «я», а окремо, по одному – як «ми». Так, наче були рідкісним різновидом сіамських близнюків, у яких спільне не тіло, а душа.

Навіть тепер, коли минуло вже чимало років, Рахель пригадує, як одного разу прокинулася, хихочучи, бо Есті наснився кумедний сон.

Є у неї ще й інші спогади, на які вона не має права.

Пам'ятає, наприклад (хоч там і не була), що зробив Есті продавець помаранчево-лимонної шипучки в кіно «Абгі-лаш». Пам'ятає смак бутербродів з помідором – Естиних бутербродів, які той жував у поштовому поїзді на шляху до Мадраса.

І то лише дрібниці.

Так чи інак, тепер вона думає про Есту й Рахель як про «них», бо окремо, по одному, вони вже не ті, ким були, і зовсім не ті, ким гадали стати.

Зовсім.

Тепер життя у кожного з них має різні обриси й форму: в Ести – свої, у Рахелі – свої.

Краї, Кордони, Рубежі, Грані та Межі з'явилися на їхніх окремішніх обрїях, наче ватага тролів. Низькорослих істот, які відкидали довгі тіні й патрулювали Туманне Прикордоння. Попід очима у них темніли вже ледь помітні

півмісяці; Есті й Рахелі тепер стільки ж років, скільки було Амму, коли та померла. Тридцять один.

Не старі.

І не молоді.

Якраз життєздатного смертного віку.

Народилися вони, Еста й Рахель, мало не в автобусі. Легковик, яким Баба, їхній батько, віз Амму, їхню матір, до лікарні у Шилонзі, де їм і належало з'явитися на світ, зламався на дорозі, яка звивалася поміж чайними плантаціями Ассаму. Вони покинули його на узбіччі і, розмахуючи руками, зупинили переповнений рейсовий автобус. З тим химерним співчуттям, яке дуже вбогі люди виявляють іноді до порівняно заможних, — а може, лише тому, що всі бачили, який велетенський уже живіт в Амму, — їм обидвом дали місце на сидіннях, і решту дороги тато Ести й Рахелі притримував той живіт (з дітьми всередині), щоб не так сильно хитався. То було ще до того, як батьки розлучилися й Амму повернулася жити до Керали.

Якби вони й справді народилися тоді в автобусі, казав Еста, то могли б потім ціле життя їздити автобусами безкоштовно. Як він про це дізнався, звідки почерпнув таку інформацію — хтозна, проте у близнюків роками жевріла образа на батьків, які обвели їх навколо пальця і позбавили такої класної пожиттєвої пільги — безплатних поїздок автобусом.

А якщо вас збивають на пішохідному переході-зебрі, то ваш похорон оплачує держава, також вважали вони. І мали чітке враження, що саме для цього зебри й призначені. Для безкоштовних похоронів. Звісно, жодних зебр в Аєменемі і навіть, якщо вже на те пішло, у Коттаямі, найближчому

містечку, не було, але з вікна машини вони бачили кілька, коли бували у Кочині, розташованому за дві години їзди від Асменема.

Похорону Софі-моль держава не оплачувала, бо та загинула не на збрі. Її ховали в Асменемі, у старій, але нещодавно пофарбованій наново церкві. То була Естина й Рахелина двоюрідна сестра, донька їхнього дядька Чако, яка приїхала до них у гості з Англії. Коли вона померла, Есті й Рахелі було сім. Софі-моль — майже дев'ять. Для неї зробили спеціальну дитячу труну.

Оббиту атласом усередині.

З блискучими латунними ручками.

Вона лежала там у своїх жовтих кримпленових штанцях-кльош, з перев'язаним стрічкою волоссям і улюбленою модною торбинкою, яку привезла з Англії. Її обличчя було бліде і зморщене, наче палець дробі*, чії руки постійно у воді. Парафіяни зібралися навколо, і від жалібного співу жовта церква аж набрякла, ніби хворе горло. Священники з кучерявими бородами погойдували кадилами на ланцюжках і не усміхалися до дітей, як зазвичай у неділю.

Довгі свічки на вістарі погнулися. Короткі — ні.

Якась старша пані, що ховалася під машкарою далекої родички (що то за одна, не знав ніхто, але вона часто з'являлася біля покійників на похоронах — похоронна наркоманка? латентна некрофілка?), змочила одеколоном клантик вати і благоговійно, проте водночас і злегка виклично промокнула ним чоло Софі-моль. Тепер Софі-моль

* Дробі — представник однієї з каст недоторканних, члени якої традиційно займалися пранням.

пахла одеколоном і деревиною, з якої було зроблено домовину.

Англійка Маргарет-кочамма, мати Софі-моль, не дозволила Чако, рідному батькові Софі-моль, обняти її, щоб трохи розрадити.

Сім'я стояла, збившись до купи. Маргарет-кочамма, Чако, Крихітка-кочамма, а поруч – її невістка, Маммачі – бабуся Ести й Рахелі (ї Софі-моль). Маммачі була майже сліпа і, перш ніж вийти з дому, завжди надівала темні окуляри. Тепер з-під них стікали сльози й тремтіли у неї на підборідді, наче краплини дощу на краю даху. У своєму хрусткому кремовому сарі вона виглядала маленькою і хворою. Чако був єдиним сином Маммачі. Горе, яке переживала вона сама, її смутило, його ж горе її просто спустошувало.

Амму, Есті й Рахелі дозволили прийти на похорон, але стояли вони окремо від решти сім'ї. На них ніхто й не дивився.

У церкві було парко, і білі краєчки пелюсток лілій арум засихали і скручувалися. В одній із квіток у трюні відкинула лапки бджола. Рукі в Амму були холодні й трусилися; разом з ними трусився і молитовник. Еста був поруч. Його хилило на сон, очі пекли та блищали, мов скло, а розчервоною щогою він притулювся до голої руки Амму – якраз тієї, у якій тремтів молитовник.

Рахель натомість була цілковито притомна і залекло чувала, до краю виснажена битвою супроти реального життя.

Їй упало в око, що Софі-моль на своєму похороні теж була при тім. І показала Рахелі дві речі.

По-перше, наново розмальований високий купол жовтої церкви, який вона ніколи до того не розглядала зсередини. Він був пофарбований на блакитно, наче небо; там пливли хмари і дзижчали крихітні реактивні літаки, які

залишали після себе білі сліди, що перетиналися поміж тими хмарами. Властиво — і про це не можна не згадати, — побачити всі ці штуки простіше, коли лежиш у труні, а не стоїш між церковними лавами, оточена молитовниками і сумовитими стегнами.

Рахелі спав на гадку той, хто взяв на себе клопіт вибратися туди нагору з бляшанками фарби — білої для хмар, блакитної для неба, сріблястої для літаків, — пензлями та розчинником. Вона уявила, як той хтось, подібний на Велюту, оголений і лискучий, сидить там на дошці, звисає з риштування під високим куполом, малюючи срібні літачки на блакитному церковному небосхилі.

А потім подумала про те, що трапилось б, якби линва обірвалася. Уявила, як він падає чорною зіркою з неба, яке сам і створив. І лежить унизу на гарячій долівці, а з його черепа таємницею витікає темна кров. На той час Естаппен з Рахеллю вже з'ясували, що світ може розбивати людей по-різному. Вони вже знали цей запах. Такий нудотно-солодкий. Наче старі троянди на легкому вітрі.

По-друге, Софі-моль показала Рахелі кажаненя.

Доки правили заупокійну службу, Рахель стежила за маленьким чорним кажаненям, яке лізло вгору дорогим, спеціально для похорону призначеним сарі Крихіткі-кочамми, нечутно чіпляючись за тканину загнутими кігтівками. Коли воно сягнуло проміжку між сарі та блузкою — печального паска обвислої шкіри на голому животі, Крихітка-кочамма зойкнула і змахнула у повітрі молитовником. Спів урвався — «Що там таке? Що сталося?», — змінившись пухнастим дзумінням і лопотінням сарі.

Сумні священники обтрусили свої кучеряві бороди пальцями у золотих перснях, немовби змітаючи павутину, якою їх знеацька заплели невидимі досі павуки.

Кажаненя тим часом злетіло у небо й обернулося на реактивний літак, який, щоправда, не залишав після себе білого сліду.

Лише Рахель помітила, як Софі-моль крадькома перекинулася через голову у своїй домовині.

Знову залунав скорботний спів, і ту саму сумну строфу проспівали ще раз. Знову жовта церква, наче горло, набрякла голосами. Рахель знала, що Софі-моль була ще жива, коли її труну опускали в могилу на маленькому цвинтарі за церквою. Вухами Софі-моль вона чула, як м'яко гупають по кришці грудки червоної глини і стукають, залишаючи подряпини на лакованій поверхні, уламки помаранчевого латериту. Крізь лак, дерево й атласну оббивку до неї долинав приглушений стугін.

Голоси печальних священиків, притлумлені глиною та деревом.

*Премилосердний Отче, до рук Твоїх віддаємо
душу покійного дитяти сього.
Тіло ж його землі повертаємо.
Землю – землі, поліл – попелу, прах – праху...*

Під землею Софі-моль кричала і шматувала атлас зубами. Але ж крізь землю та камінь жодних криків не почуєш.

Софі-моль померла, бо не мала чим дихати.

Її убив похорон. *Прах – праху... праху... праху.* На надгробку у неї написано: «Промінчик, що сяйнув нам так швидкоплинно».

Згодом Амму розтлумачила, що «швидкоплинно» тут означає «зовсім не довго».

Після похорону Амму повезла близнюків до поліцейського відділку у Коттаямі. Ту місцину вони вже знали, бо напередодні просиділи там добрячу частину дня. Гострий, аж чадний сморід старої сечі, яким просякли тамтешні стіни та меблі, ще не вивітрився їм з пам'яті, тож вони заздалегідь затиснули собі носи.

Амму поцікавилася, чи на місці начальник відділку, а коли опинилася в кабінеті, то сказала, що трапилася жахлива помилка і що вона хоче зробити заяву. І запитала, чи можна побачитися з Велютою.

Вуса в інспектора Томаса Метью їжилися, наче у приязного магараджі з реклами авіакомпанії «Ейр Індія», проте очі у нього були хитрі та жадібні.

— А вам не здається, що вже трохи запізно? — спитав інспектор.

Говорив грубим коттаямським діалектом малаяльської і при цьому не зводив очей з грудей Амму. Поліції відомо все, що треба, сказав він, і взагалі, коттаямська поліція не потребує жодних заяв від *веш'я** та їхніх позашлюбних дітей. Що ж, побачимо, сказала Амму. Тоді інспектор Томас Метью обійшов навколо свого столу і підступив до неї з кийком у руках.

— На вашому місці я просто тихенько йшов би собі додому, — мовив він і постукав кийком їй по грудях. Легенько. Тук-тук. Так, наче вибирав з кошика манго і показував, які саме плоди треба запакувати і віднести йому додому. Схоже, інспектор Томас Метью знав, кого можна зачіпати, а кого — ні. Поліціанти такі речі відчують інтуїтивно.

Позаду нього висів червоно-синій плакат з написом:

---

* *Веш'я (vishya)* — повія.